

Fig. 331. U 853. Skolhuset, Balingsta sn. Efter teckning av W. A. Alström.

Fig. 332. U 853. Skolhuset, Balingsta sn. Foto av O. v. Friesen.

Till läsningen: Runan 2 är skadad strax nedom bst. Huruvida runan har varit **f** eller **k** kan ej avgöras. 10 **e** är stunget både på Alströms teckning och v. Friesens fotografi.

854. Prästgården, Balingsta sn.

Pl. 138.

Litteratur: B 367, L 85, D 1:138. J. Bureus, Fa 6 s. 73 n:r 138 (Bureus' egen uppteckning), s. 114 n:r 25 (Caspar Cohl), s. 219 n:r 261 (Rhezeliu), Fa 5 n:r 14, Fa 1 s. 6; J. Rhezelius, Fa 10:1 n:r 114, Fl 2 n:r 75; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta, bl. 264; P. Dijkman, Historiske Anmärckningar (1723), s. 56 f.; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 1, s. 149, hs R 556 (UUB), s. 417; R. Dybeck, Runa (fol.) 1874, s. 10, Reseberättelse 1862; UFT h. 3 (1873), s. 15; VHA Akad:s Månadsblad 2 (1873), s. 134; O. v. Friesen, Runstenar i Uppland undersökta 1899—1901 (ATA), Anteckningar (UUB).

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (i Fa 10:1 och Fl 2); Bureus, kopparstick (Ff 6 n:r 6); P. Törnewall och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 367); Dybeck (D 1:138); v. Friesen foto 1904 (UUB).

Runstenen står rest vid norra sidan av landsvägen Balingsta—Böksta, 7 m. från vägen, 13 m. SV om prästgårdens loge, mitt för allén ned till den nu rivna »nya kyrkan». Ristningsytan vetter mot SV. Stenen lagades och restes år 1946.

Bureus har antecknat inskriften den 10 april 1599. Stenen fanns då »Vti Balingstadz Prestegård» (Fa 6), »I Prestegården i Jorden» (Fa 5). Caspar Cohl (Fa 6): »å Balungzstadh Prästegårdh»; Rhezelius: »Vpå Prästegården» (Fa 6), »I Prästegården» (Fa 10:1), »Balingstad Prestegård» (Fl 2). — I *Ransakningarna* omtalas (1672), att »På prästegården ligger en Ruhnesteen för en Boodedörr». Peringskiölds *Monumenta*: »På Prestegården ligger en gammal Steen af denna form och uthritade öfwerskrift.» Träsnittet har påskriften: »På Balingsta Prästegård» (B 367: »Prästegården»; L 85: »Prestgården»). — O. Celsius, som har läst inskriften den 1 nov. 1695, gör följande anteckning: »Desunt quædam et in hoc lapide.»

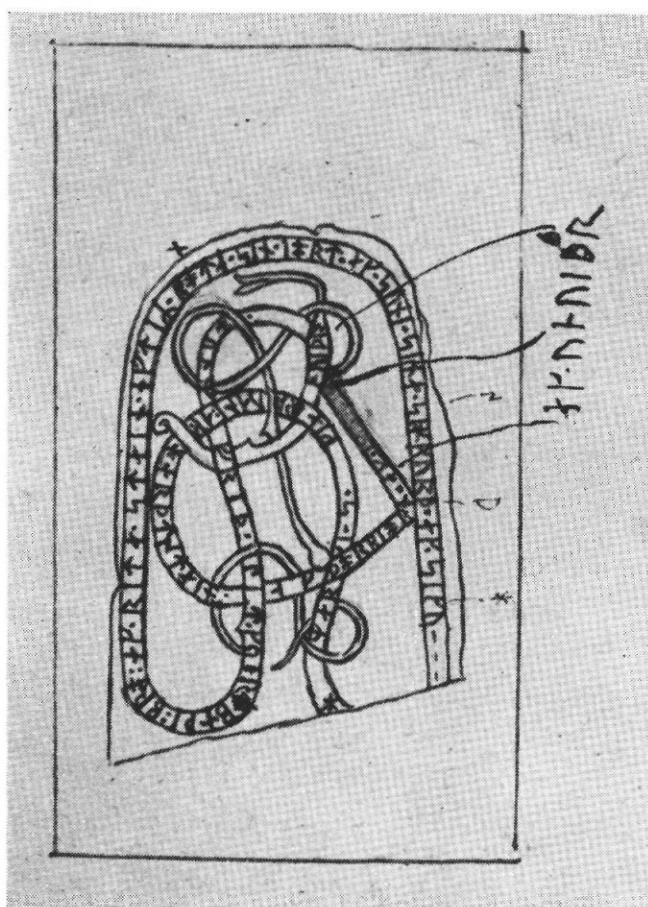

Fig. 333. U 854. Prästgården, Balingsta sn.
Efter teckning av Rhezelius (F a 10: 1).

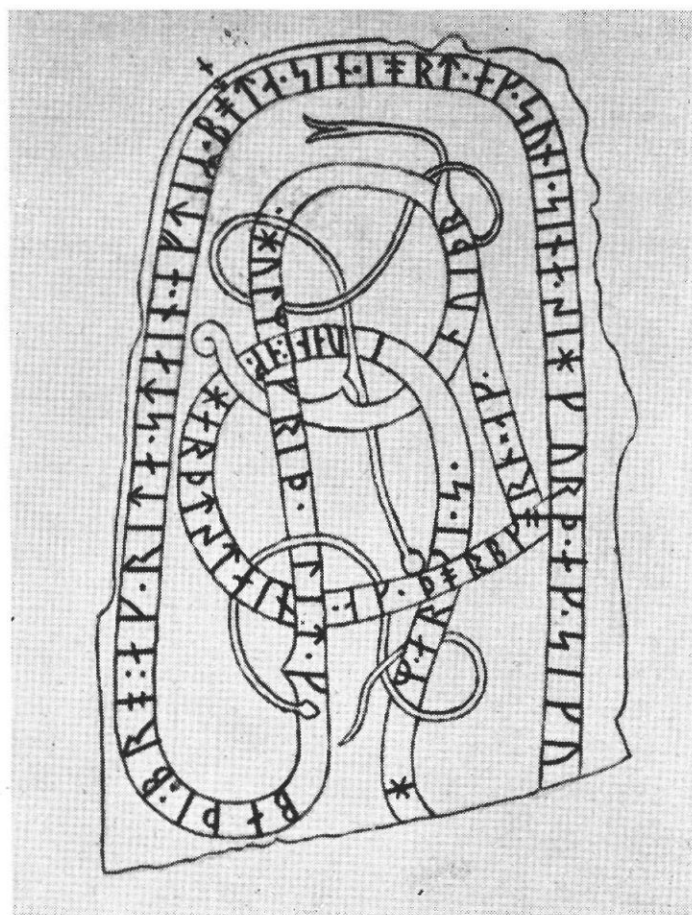

Fig. 334. U 854. Prästgården, Balingsta sn.
Efter teckning av Rhezelius (F 12).

Stenen fanns tydligen på 1600-talet på prästgårdens tomt; den låg på marken framför en boddörr, säkerligen såsom tröskel. Var den ursprungligen har stått, är sålunda okänt. Ett stycke var avslaget nedtill, varigenom även en del av inskriften på högra sidan nedtill har gått förlorad.

Dybeck fann stenen på samma plats: »Denne ofullständige och ituslagne runsten ligger för närvarande å gården till Balingstads pastorsboställe . . . Först när det felande stycket återfinnes tör inskriften kunna med full säkerhet redas.» Prosten Anjou hade lovat att taga vara på den. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Sigtuna», och i beskrivningen uppges, att en runsten finnes liggande »å prestgårdens gårdstomt». I *UFT* h. 3 (1873) uppges (säkerligen oriktigt), att den länge hade legat »i grunden till ett hus vid Prestgården»; år 1871 hade den blivit rest »midt för vägen till nya kyrkan», sålunda på stenens nuvarande plats.

Blågrå granit. Höjd 1,56 m., bredd 1,01 m. Ytan är mycket slät, vilket huvudsakligen beror på att stenen länge har använts såsom tröskelsten. Ristningen är ganska grund, men i allmänhet tillräckligt tydlig. På några ställen är dock ornamentiken oklar. Ett stycke nedtill på h. sidan är avslaget och saknades, såsom förut är nämnt, redan på 1600-talet. Men f. ö. var stenen ännu hel, av teckningarna att döma. Dybecks teckning visar däremot en spricka tvärs över stenen upptill. På h. sidan av den övre delen har sedermera ytterligare ett stycke avslagits, så att stenen — bortsett från det förkomna stycket nedtill — består av tre delar. Dessa sammanfogades med stenkitt i samband med stenens senaste resning år 1946.

Inskrift (med det inom [] tillagt efter äldre läsningar):

· hulmfrip · lit · [k] - ara · bapi · bro · ak · rita · stain : eftir · bota · sin · iorl · ak · suni · sina ·
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60
se[h]kurp · ak · sihu - . . . har · merkis · kiarp · uani : ak · harptstain : ak · þorbiorn · ak · unuipr
65 70 75 80 85 90 95 100 105 110 115 120

Holmfrið let gæra baði bro ok retta stæin æftir bonda sinn Iarl ok syni sina Sigurð ok Sig- ... mærkisgærð Vani(?) ok Harðstæinn ok Þorbiörn ok Gunnviðr.

»Holmfrid lät både göra bron och uppresa stenen efter sin man Jarl och sina söner Sigurd och Sig- ... utförandet av minnesmärket Vane(?) och Hårdsten och Torbjörn och Gunnvid.»

Till läsningen: Hst i 2 **u** är tydlig; av bst finnas möjligen svaga spår i kanten av sprickan, men de äro täckta genom kittningen. F. ö. är namnet fullt klart. Av 12 **k** finns endast hst i behåll. Ytan är avflagrad härifrån och till 14 **a**. Efter 12 **k** har sannolikt en mindre ormslinga gått in över runslingan och möjligen här haft en avslutning i ett huvud. Mellan denna slinga och 14 **a** har troligen funnits ett **i**; utrymmet medger det i varje fall. Bst i 14 **a** är skadad, men torde kunna anses sannolik. Därefter är inskriften klar och tydlig ända fram till 61 **s**. 18 **a** har korta bst. Nedre bst i 23 **o** är kortare än den övre; tvärtom i 41 **o**. Runan **p** har alltid formen **Þ**, runan **b** vanligen formen **β** (utom 110 **b**). **s**-runan är alltid omvänd **ſ**. **a**- och **n**-runorna ha ibland ensidiga bst (32, 43, 51, 115 **a**, 34, 46, 104, 118 **n**). 27 **i** är icke stunget; icke heller 64, 84 **k**. 35 **e** är tydligt stunget; likaså 62, 79 **e**. 48 **o** är tydligt. 54 **u** är skadat, men större delen av bst finns dock i behåll. Av 63 **h** finns nu endast hst:s nedre del kvar. 64—67 **kurp** är säkert. Övre delen av 72—73 **hu** avslagen; av följande runa är endast hst:s nedre del bevarad. Därefter är ett stycke av runslingan förstört med omkr. 9 runor. 75—77 **har** säkert. Och återstoden av inskriften är i gott behåll och klar. 118 **u** är dock svag och något skadad.

Bureus: 12—16 ... **ara**; 40—43 **boata**, **n** »sup. erat positum»; 61—67 **sihkurp**; 70—74 **sihu** ... F a 5: **n** »in **bonta** erat super lineam». — Caspar Cohl: 12—16 **kara**; 61—67 **sihkurp**; 70—74 **sihu** ... — Rhezelius: 12—16 **kara**; 50 **t**; 61—67 **sihkurp**; 70—74 **sihu** ...; 76—77 **ar** saknas; 79 **a** (F a 10: 1); 12—16 **k** ...; 50 **t**; 61—67 **sihkurp**, 70—74 **sihu** ...; 76—77 **ar** saknas; 79 **a**; 84—88 **kiarp** saknas; 111 **k**; 117 **u** saknas (F 12). Efter 41 **o** är på båda teckningarna utanför runslingan tillagt ett **n** (annat bläck); huruvida av Rhezelius själv eller av Bureus, kan ej avgöras. — Hadorph och Törne-wall (B 367): 12—16 - ... **ara**; avståndet mellan r. 12 och 14 **a** är alltför stort; 61—67 **sehkurp**; 70—74 **sihui** ...; 75 **a**; 78—82 **merki** saknas; 86 **n**; 117—122 **unuiþr**. — Celsius: 12—16 ... **ara**; 29 **i**; 61—67 **sihkurp** (hs R 556: **sehkurp**); 70—74 **sih** - -; 75—77 **har**; 78—92 **merkis · kiarpu · ahl**. — Dybeck: 12—16 ... **ara**; 61—67 **sihkurp**; 70—74 **sihu** -; 78—88 **merkis · kiarþ**. — v. Friesen: 12—16 ... **ara**; 61—67 **sehkurp**; 70—74 **sihu** -.

Dybeck har läst inskriften alldeles riktigt. Men han har till en början icke klart uppfattat innebörden av 78—88 **merkis · kiarþ**. Han återger det nämligen MERKI(S) KIARÞ(? U), d. v. s. han förmodar att **s** är felaktigt och att **kiarp** är en verbform 'gjorde'. Så återges inskriften också av Klingspor i *UFT* h. 3 (1873). Men i en not har Säve tveksamt framkastat en annan tolkning: »Eller skola dessa tre ord läsas: *Merkis. Kiarþ. Uani* m. m., (reste denna) märkes-gård Vane, m. m.(?). D. läser med tvekan *merkis*; men enligt hans ritning är väl den släng, som tages för **s**, näppeligen någon runa. De 2 följande orden kunde ock läsas *Kiarþu Uani*.» »Vid en senare granskning (1873) har Dybeck säkert konstaterat, att ristningen verkligen har **merkis**, och han ansluter sig till Säves förslag att tolka **merkis · kiarþ** som 'märkesgård'.

Inskriften består av två satser. I den första säges, att en kvinna Holmfrid har låtit bygga en bro och resa en sten till minne av sin man och två söner. Den andra satsen är tyvärr ofullständig. Den avslutas med fyra namn i nominativ, satsens subjekt. Dessa måste ha föregåtts av ett predikatsverb, till vilket *mærkisgærð* är objekt. Sålunda exempelvis: [*ok þæir brøðr unnu*] *hiar mærkisgærð, Vani ok Harðstæinn ok Þorbiörn ok Gunnviðr*. Ordet *mærkisgærð*, f. synes endast vara belagt på detta ställe; det är emellertid en sammansättning av samma slag som isl. *húsa*-, *skipa*-, *leiðangrs*-, *sættargerð* m. fl. Det är beklagligt, att vi ej ha textens fulla ordalydelse i behåll. Den skulle möjligen ha låtit oss veta, vad detta *mærkisgærð* närmare har inneburit: det-samma som att göra bro och resa sten eller något annat och därutöver.

Fig. 335. U 854. Prästgården, Balingsta sn.
Efter kopparstick av Bureus.

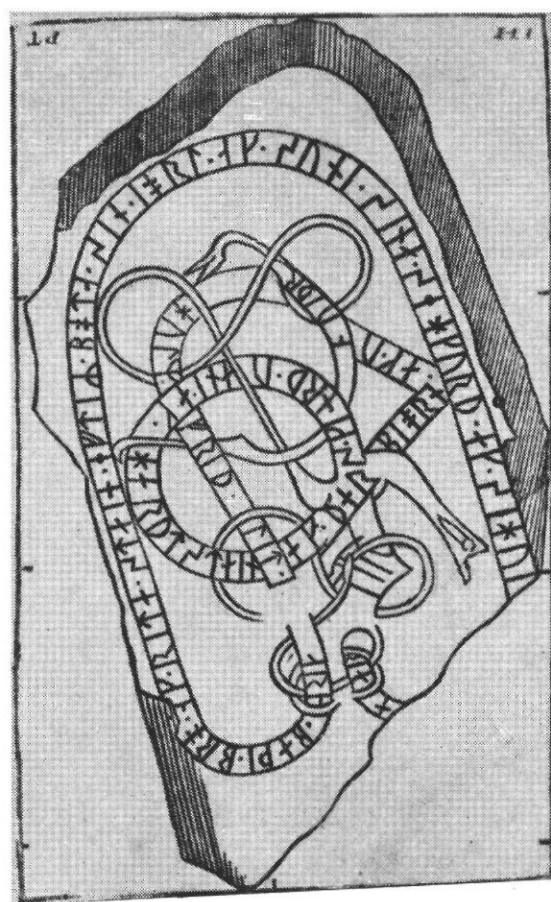

Fig. 336. U 854. Prästgården, Balingsta sn.
Efter B 367.

Första satsen innehåller en sammandragen konstruktion, och infinitiven *gæra* har dubbel funktion. Dels har det som objekt *baði*, neutr. pl. 'bådadera', åsyftande både brobygge och stenresning, dels står det med objektet *bro* och samordnat med inf. *retta*. Det fullständiga uttrycket skulle vara: *H. let gæra baði: gæra bro ok retta stæin*. Det blir fullkomligt klart, om man låter de båda infinitivuttrycken *gæra bro* och *retta stæin* byta plats. Säkerligen har ristaren med full avsikt valt det kortare uttryckssättet. *baði* är här ännu pronomen, men det står mycket nära övergången till trycksvag partikel koordinerad med det följande *ok*.

Holmfrið(r) är ett av de vanligaste kvinnonamnen under vikingatiden och medeltiden (se U 25). Om namnet *Iarl* se U 307 (där dock belägget L 99 Viggby, Dalby sn bör utgå). — 61—67 *sehkurp* är otvivelaktigt akkusativ av mansnamnet *Sigurðr*. Ristaren har tvekat mellan två olika beteckningssätt för *g*-ljudet och därför använt dem båda (jfr 95—104 *harptstain*). Namnet *Sigurðr* (*Sigvørðr*) har varit sällsynt i Sverige och Danmark under vikingatiden, av runinskrifterna att döma. U 854 är det enda belägget i Uppland. Och utom detta finns endast ett, på runstenen L 1078 Selångers kyrka, Medelpad. Under medeltiden är det »rätt vanligt» (Lundgren-Brate). I Norge och på Island hör det däremot alltifrån äldsta tider till det mest brukliga namnen (Lind). — Den andre sonen har också haft ett namn med förleden *Sig*-, efterleden har börjat med *v* eller *u*. Förmodligen har det varit det vanliga namnet *Sigviðr*; se om detta Sö 276. — Om namnet *uani*, *Vani* eller *Væni*, se ovan U 851. — Också *Harðstæinn* är ett ovanligt och intressant namn. Det synes vara speciellt svenskt. Det är icke känt varken från Danmark eller från Norge och Island. Utom i U 854 torde namnet föreligga i ännu en uppländsk inskrift: L 146 Sundbro, Bälunge sn (*arpsten* nom.) och i en småländsk: L 1215 Vetlanda kyrka (*harstens* gen.). — Inskriftens sista namn skall säkerligen uppfattas som *Gunnviðr*, med *k*-runan trots skiljetecknet gemensam med det föregående *ak ok*. Namnet *Gunnviðr* är sällsynt, men säkert styrkt; se U 249.

Inskriftens ortografi har en del säregna drag. Bindeordet *ok* tecknas alltid (6 ggr) *ak. o-*

runan användes såväl som tecken för *o*-ljud (**bro**, **bota**, **porbiorn**) som för *a* (**iorl**). 95—104 **harptstain** kan visserligen bero på att ristaren först har hoppat över **s** och sedan velat rätta felet. Men det förklaras snarare av en vacklan mellan ett enklare, ljudlagsenligt uttal av namnet *Hartstæinn* eller *Harstæinn* och ett tydligare, »etymologiskt» *Harðstæinn*. Formen 61—67 **sehkurp** med sin stungna *e*-runa är anmärkningsvärd. Det är väl en sådan uttalsform, som ligger till grund för namnformen med *u*-omljud *Siugurdh* (*Sjurd*) o. dyl.

Ornamentiken är i påfallande grad tafatt och oskickligt utförd. Ristaren har alldeles misslyckats i sitt försök att lägga upp en runslinga, som skulle ge intryck av en organiskt sammanhängande ormkropp. Teckningen är på flera punkter oklar. Huvudet hänger löst ned och är otympligt format. Ristningen torde ha gjort ett egendomligt intryck på en tid, som var van att möta ett korrekt och elegant utförande av stilens huvudmotiv.

855. Prästgården, Balingsta sn. Nu vid Böksta backe.

Pl. 138, 139.

Litteratur: L 86, D 1:137. J. Bureus, Fa 6 s. 73 n:r 139 (Bureus' egen uppteckning), s. 114 n:r 24 (Caspar Cohl), s. 219 n:r 260 (Rhezeliuss), Fa 5 n:r 15, Fa 1 s. 6; J. Rhezelius, Fl 2 n:r 74; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 265; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 1, s. 148, hs R 556 (UUB), s. 416; F. Burman, Triga Supplementorum ad Runographiam Svio-Gothicam (i: Nova Acta R. Soc. Scient. Ups. Vol. 5, 1792), s. 301; R. Dybeck, Svenska runurkunder 2 (1857), s. 22 f. (n:r 76), Reseberättelse 1862, 1864, Runa (fol.) 1874, s. 12 f.; UFT h. 3 (1873), s. 15, h. 5 (1876), s. 122, h. 40 (1930), s. 75; O. v. Friesen, Runstenar i Uppland undersökta 1899—1901 (ATA), Anteckningar (UUB), Vår första skidlöparbild (i: På skidor, Föreningens för skidlöpningens främjande i Sverige årskrift 1925).

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (i Fl 2); Bureus, kopparstick (Ff 6 n:r 7); U. Christophersson och J. Hadorph, teckning (i Peringskiölds Monumenta); O. Celsius, teckning (i hs R 556); Dybeck, teckning (ATA), D 8:o n:r 76, D 1:137, Runa (fol.) 1874, plansch mellan s. 12—13; UFT h. 3 (1873), pl. 2; C. M. Bolm, teckning (ATA); O. v. Friesen, foto (ATA, UUB), reproducerad i »På skidor» (1925), s. IX.

Runstenen står rest vid norra sidan av landsvägen Balingsta—Böksta, omedelbart Ö om avtagsvägen till Risslinge. Ristningsytan vetter mot SV, d. v. s. mot vägen.

Runstenen var känd redan av Bureus. Platsen säges vara »Vti Balningzstada Prästeäng» (Fa 6), »I Prestängen, i 5 st^r sönd^r» (Fa 5). Caspar Cohl (Fa 6): »å Balungzstadh Prästeäng»; Rhezelius: »Vti Prästängen i 5 stycker» (Fa 6), »Balingstad Prestäng» (Fl 2). — I *Ransakningarna* meddelas (1672), att i »Prästängen» finnes »en Ruhnesteen, hwar af $\frac{1}{4}$ dehl är inmuhrad i Boogårdz muhren». — I Peringskiölds *Monumenta* finnes inklistrat ett blad med följande anteckning av Hadorph: »På Präste ängen finnes en stoor Runesteen, fordom i 5 stycken sönderlagen, hvaraf det femte blifvit i kyrkiomuren inmurat, och de andra qvarliggiande, hvilka nu yttermera sammansatte uthvisa en rund sköld med yppet felt, i hvilket är uthmärkt en anstälter Jacht, våra göthers Ridderliga öfning; ty här sitter en Ridderlig Jägare på sin häst, som med ett Spiut och en falk samt två hundar effterföllier en Hiort, lemnandes effter sig en Skyttebåga och en skutin hara ...» Teckningen, som är signerad »U. C.», d. v. s. ritaren Ulf Christophersson, har påskriften »Hagunda häradt [vid] Ballingsta i Prästeängen» (L 86: »I Prestängen»). — O. Celsius har upptecknat inskriften den 1 nov. 1695. Han anger platsen så: »Balingsta, mit för Bökestad på Kyrkioherdens äng.» Och han tillägger följande anteckning: »Hic lapis a fulmine, uti conjiciunt agrestes ejus loci, in 5 partes est ruptus. Quarum binæ telluri adhuc in hærent. Tertium muro, quo cingitur coemiterium Balingstadense inseruere operarii. Reliqua duo fragmina, eo loco, quo erectus olim est lapis, collapsa jacent. Ob festinationem omnes partes accurate dilineare non licuit. vid. XI° 18 inter lapides a me delineatos. Sub equite est elegans draco. Eques venatur cervum, quem persequunt duo canes.»